

Pregled povijesti osmanskih ratova u Europi od pada Carigrada do početka 19. stoljeća

Duk, Antonio

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:514202>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

ANTONIO DUK

**PREGLED POVIJESTI OSMANSKIH RATOVA U EUROPI
OD PADA CARIGRADA DO POČETKA 19. STOLJEĆA**

Završni rad

Pula, rujan 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

ANTONIO DUK

**PREGLED POVIJESTI OSMANSKIH RATOVA U EUROPI
OD PADA CARIGRADA DO POČETKA 19. STOLJEĆA**

Završni rad

JMBAG: 0303100632, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij

engleskog jezika i književnosti i povijesti

Predmet: Uvod u novi vijek

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska novovjekovna povijest

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Antonio Duk, kandidat za prvostupnika Engleskog jezika i književnosti i Povijesti, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Antonio Duk

U Puli, 16. rujna 2024.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Antonio Duk, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Pregled povijesti osmanskih ratova u Europi od pada Carigrada do početka 19. stoljeća“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljajući na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

Antonio Duk

U Puli, 16. rujna 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Predstavljanje teme i važnosti osmanskih ratova u europskoj povijesti.....	1
1.2. Metodologija istraživanja i izvori podataka.....	2
2. Pad Carigrada: Povijesni kontekst i značaj osvajanja	3
2.1. Pad Carigrada	3
2.2. Povijesni kontekst i značaj osvajanja.....	4
3. Širenje Osmanskog Carstva u Europi (15. i 16. stoljeće)	5
3.1. Bitka na Krbavskom polju	5
3.2. Pad Beograda.....	6
3.3. Bitka na Mohačkom polju.....	7
4. Mletačko-osmanski ratovi	8
5. Austro-turski ratovi	9
6. Početak 19. stoljeća i pripreme za modernizaciju.....	11
6.1. Osmanska modernizacija i Tanzimat reforme	11
6.2. Napetosti na Balkanu i Grčki rat za nezavisnost (1821.-1830.).....	12
7. Zaključak	14
8. Literatura	15
9. Popis slika	17
SAŽETAK.....	18
ABSTRACT	19

1. Uvod

1.1. Predstavljanje teme i važnosti osmanskih ratova u europskoj povijesti

Osmansko Carstvo, jedno od najdugovječnijih i najmoćnijih carstava u povijesti, imalo je značajan utjecaj na razvoj Europe, posebno kroz svoje vojne pohode i sukobe s europskim državama. Od pada Carigrada 1453. do početka 19. stoljeća, osmanski ratovi oblikovali su političke, ekonomske i kulturne krugove europskog kontinenta. Ovi sukobi nisu samo odredili granice država već su također utjecali na unutarnje društvene i političke strukture u Europi. Pad Carigrada označio je kraj Bizantskog Carstva i početak novog razdoblja dominacije Osmanskog Carstva na Balkanu i šire. Tijekom 15. i 16. stoljeća, osmanske snage proširile su svoj utjecaj duboko u srednju Europu, izazivajući sukobe s tadašnjim velikim silama poput Habsburške Monarhije i Poljsko-Litvanske Unije. Osvajanja, poput pada Beograda 1521. i bitke na Mohačkom polju 1526., znatno su učvrstila osmansku prisutnost u regiji. Pomorski sukobi, kao što je bitka kod Lepanta 1571., pokazali su moć osmanske flote i njezin značaj u kontroli Mediterana. Sukobi s Venecijom, Španjolskom i Malteškim vitezovima dodatno su istaknuli stratešku važnost pomorskih putova i trgovačkih interesa. Tijekom 17. i 18. stoljeća, Osmansko Carstvo suočilo se s izazovima održavanja svojih teritorijalnih osvajanja uslijed unutarnjih kriza i rastućeg pritiska europskih sila. Veliki Turski Rat (1683.-1699.) i kasniji sukobi s Ruskim Carstvom i Austrijom naglasili su promjene u vojnim i političkim ravnotežama. Karlovački mir iz 1699. označio je početak povlačenja Osmanlija iz središnje Europe. Krajem 18. i početkom 19. stoljeća, unutarnje reforme i vanjski pritisci, uključujući utjecaj Francuske revolucije i Napoleonskih ratova, prisilili su Osmansko Carstvo na modernizaciju. Tanzimat reforme i nacionalni pokreti na Balkanu dodatno su oblikovali političku dinamičnost toga razdoblja. Cilj ovog završnog rada je pružiti sveobuhvatan pregled osmanskih ratova u Europi, istražujući njihove uzroke, ključne događaje i posljedice. Analizirajući vojne pohode, političke strategije i društvene promjene, rad će istaknuti važnost ovih sukoba u širem kontekstu europske povijesti i naslijeđa Osmanskog Carstva.

1.2. Metodologija istraživanja i izvori podataka

Metodologija ovog istraživanja temelji se na multidisciplinarnom pristupu koji kombinira analizu relevantne primarne i sekundarne literature. Cilj je pružiti sveobuhvatan pregled osmanskih ratova u Europi kroz detaljno ispitivanje primarnih i sekundarnih izvora. Primarna literatura obuhvaća studije relevantnih povijesnih knjiga koje pokrivaju temu osmanskih ratova, političkih i društvenih promjena te utjecaja na europsku povijest. Sekundarna literatura sadrži znanstvene članke i ilustracije slikovnih prikaza. Ova metodologija omogućit će razumijevanje kompleksnosti osmanskih ratova i njihovog utjecaja na europsku povijest, pružajući čitateljima sveobuhvatan uvid u ovu važnu povijesnu temu.

2. Pad Carigrada: Povijesni kontekst i značaj osvajanja

2.1. Pad Carigrada

Počeci ozbiljnih osmanlijskih pretenzija za osvajanje Carigrada pokazali su se dolaskom sultana Mehmeda II. na vlast. Novi sultan odmah se odlučno prihvatio rješavanja tzv. „bizantskog pitanja“, iako su suvremenici njegovim preuzimanjem vlasti očekivali zaokret prema miroljubivijoj vanjskoj politici.¹ Međutim, Mehmed II. naslijedio je agresivnu politiku svog oca Murata II. koji je 1422. opsjedao Carigrad, opustošio Moreju, te uništio kršćansku vojsku kod Varne 1444. Mehmed II. pokrenuo je izgradnju utvrde Rumeli Hisar kao baze za napad osmanlijske vojske na Carigrad koja se nadovezala na postojeći Anadoljski Hisar s azijske strane, čime je blokiran promet Bosporom.² Velika prednost osmanlijske vojske bilo je topništvo, još uvijek novina u srednjovjekovnom ratovanju. Osmanlijska vojska raspolagala je novim, razornijim topovima koje je konstruirao mađarski inženjer Urban. Upotreba takvog oružja u opsadi Carigrada najavila je revolucionaran prijelaz s karakterističnog načina ratovanja hladnim oružjem na novu dimenziju ratovanja u kojoj vatreno oružje postaje sve zastupljenije.³ Osmanlijski zapovjednici na čelu sa sultanom dobro su poznavali slabe točke carigradskih fortifikacija, pa je u skladu s time donesena odluka da se glavni pravac napada usmjeri preko kopnene strane, posebice na Pemptska vrata. Opsada je započela početkom travnja 1453. Osmanlijski topovi bili su još nedovoljno usavršeni, te je njima bilo zahtjevno rukovati. S druge strane, branitelji Carigrada bili su vrlo disciplinirani i raspolagali su prilično kvalitetnom vojnom opremom.⁴ Nekoliko dana su Osmanlije povremenim napadima neuspješno pokušavali prodrijeti u grad preko oštećenih dijelova zidina i linije utvrđenja lancima na moru, ali bezuspješno. Takav rasplet događaja pružio je novu nadu Carigradu koji je iščekivao pomoć sa Zapada, ako ne vojnu, barem logističku. Pomoć sa Zapada došla je u obliku nekoliko brodova s namirnicama koji su uplovili u Mramorno more 20. travnja. Osmanlijska flota pod vodstvom admirala Baltoglua učinila je sve da uništi kršćanske

¹ Hanak, Walter, Karl, – Philippides, Mario, *The siege and the fall of Constantinople in 1453: historiography, topography, and military studies*, Farnham: Ashgate, 2011., str. 359.

² Runciman, Steven, *Pad Carigrada 1453.*, Novi Sad: Matica srpska, 1996., str. 34.-35.

³ Sherrard, Philip, *Bizant*, Zagreb: Mladost, 1972., str. 16.

⁴ Runciman, *Pad Carigrada 1453.*, str. 46.

brodove i spriječiti distribuciju robe Carigradu, ali nije uspjela, pa su opkoljenom Carigradu dopremljene prijeko potrebne zalihe u ljudstvu i namirnicama.⁵

Dana 29. svibnja krenuo je silovit osmanlijski napad duž cijelih zidina. Napad je započeo napadom neregularnih trupa anadolijskih muslimana koje su prethodile elitnim osmanlijskim postrojbama. Glavni napad predvodili su janjičari. Skupina Osmanlija uspjela je ući u grad kroz mala vrata koja su nesmotrenošću branitelja ostala otvorena. Iako malobrojna, ta skupina Osmanlija unijela je nered u obrambene redove, što su iskoristili njihovi suborci za osvajanje zidina.⁶ Osmanlije su napadale sa svih strana i grad je bio izgubljen. Uslijedilo je masovno ubijanje i pljačkanje grada te podjela plijena. Mnogi uglednici su pokušali pobjeći, dok su neki, pak, izginuli u borbi do kraja. Sudbina posljednjeg bizantskog cara Konstantina XI. Dragaša nije poznata, iako postoje različite teorije o njegovoj smrti.⁷

2.2. Povijesni kontekst i značaj osvajanja

Osvajanje Carigrada je predstavljalo veliki vojni i ekonomski uspjeh. Ovim događajem Osmansko Carstvo neosporno je postalo jedna od europskih velesila, pa su sultan Mehmed II. i njegovi nasljednici dobili mogućnost da igraju bitnu ulogu u europskoj politici. Ubrzo nakon pada Carigrada pokazalo se kako europski vladari nisu spremni boriti se za vjeru ako ta borba nije povezana s njihovim interesima.⁸ Potvrda navedenog može se protumačiti iz poziva pape Nikole V. krajem 1453. europskim vladarima na kršćanski pohod protiv Osmanlija koji nikada nije ostvaren zbog vlastitih unutarnjopolitičkih problema europskih zemalja.⁹ Takav rasplet događaja bio je pokazatelj Mehmedu II. da Europa nije u stanju pružiti organizirani otpor njegovoj vojsci, pa su se preostali grčki, latinski i slavenski posjedi na Balkanu ubrzo našli pod vlašću Osmanlija.¹⁰ Nakon osvajanja Carigrada, Mehmedovi nasljednici nastavili su osvajačku politiku te su uspostavili Osmansko Carstvo kao vodeću državu na jugoistoku Europe koja je stoljećima predstavljala prijatnu europskim vladarima, a ujedno se i prostor

⁵ Runciman, *Pad Carigrada 1453.*, str. 49.-51.

⁶ Hanak, – Philippides, *The siege and the fall of Constantinople in 1453.*, str. 120.-121.

⁷ Runciman, *Pad Carigrada 1453.*, str. 68.-69.

⁸ Isto, str. 85.

⁹ Isto, str. 79.

¹⁰ Na i. mj.

hrvatskih povijesnih zemalja našao na osmanlijskom osvajačkom putu prema Zapadu i postao prva crta obrane kršćanstva.¹¹

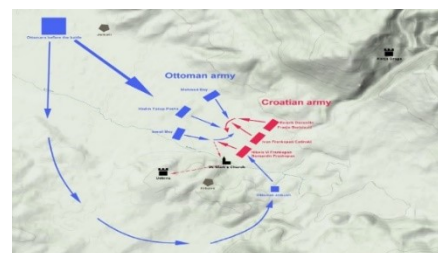
3. Širenje Osmanskog Carstva u Europi (15. i 16. stoljeće)

15. i 16. stoljeće obilježeno je intenzivnim vojnim osvajačkim pohodima, političkom dominacijom i kulturnom ekspanzijom, što je značajno utjecalo na preoblikovanje geopolitičke karte Europe.

3.1. Bitka na Krbavskom polju

Sukob vojske, na čijem čelu je bio dalmatinsko-hrvatsko-slavonski ban Emerik Derenčin, s vojskom koju je predvodio osmanski sandžakbeg Bosne, Jakub-paša Hadum, dogodio se 9. rujna 1493. na Krbavskom polju u blizini grada Udbine.¹² Osmanlije su krenule u pljačkaški pohod preko hrvatskih granica, ciljajući na slabija obrambena područja. Ban Emerik Derenčin, odlučan u namjeri da zaustavi ove napade i zaštititi svoje teritorije, okupio je vojsku i krenuo u susret osmanskim snagama. Derenčin je vjerovao da će ih na otvorenom polju moći zaustaviti i poraziti. Međutim, Osmanlije su već imale iskustvo iznimno vještih ratnika s naprednim vojnim taktikama. Kada su se dvije vojske srele na Krbavskom polju 9. rujna 1493., hrvatske snage nisu bile dovoljno pripremljene za suočavanje s iskusnijom i bolje organiziranom osmanskim vojskom.¹³ Bitka je završila teškim porazom za hrvatsku vojsku, a vijest o porazu ubrzo se proširila Europom, a morskim putem izvan Hrvatske izašla je preko Senja i Zadra, dok su na kopnu glasnici išli na carski dvor i kod kralja.¹⁴ Ova bitka ostala je zapamćena kao jedan od najtragičnijih događaja u hrvatskoj povijesti.

1. Ilustracija bitke na Krbavskom polju

¹¹ Runciman, *Pad Carigrada 1453.*, str. 84.-85.

¹² Kužić, Krešimir, *Bitka Hrvata – bitka na Krbavskom polju 1493. godine*, *Historijski zbornik*, 2014., br. 1, str. 11.

¹³ Mijatović, Anđelko, *Bitka na Krbavskom polju 1493. godine*, Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 7.

¹⁴ Kužić, *Bitka Hrvata – bitka na Krbavskom polju 1493. godine*, str. 11.-63.

3.2. Pad Beograda

Nakon osvajanja Carigrada, Mehmed je usmjerio svoje snage prema Srbiji, s ciljem uništenja Despotovine i zauzimanja Beograda, tada jedne od najjačih kršćanskih utvrda. Već 1456., tri godine nakon pada Carigrada, započeo je pohod na Beograd. Zauzimanje ovog grada bilo je od ključne strateške važnosti za Osmanlije jer bi im otvorilo put prema Ugarskoj. Kao dio ovog plana, Osmanlije su godinu dana prije opsade Beograda, 1. lipnja 1455., osvojile Novo Brdo nakon četverodnevne opsade, a zatim su osvojili kosovska područja bogata rudama, uključujući Prizren.¹⁵

Nakon Mehmedove smrti, na vlast je došao Sulejman. Odlučio je osvojiti Beograd, vjerojatno više zbog ekonomskih nego taktičkih razloga. Njegov otac, Selim I., širio je Osmansko Carstvo pretežito na muslimanskim teritorijima. Nasuprot tome, kršćanske zemlje bile su plodnije i korisnije za Carstvo, stoga je Sulejman odlučio proširiti carstvo na račun kršćanskih teritorija.¹⁶ Njegov plan bio je započeti s Beogradom, ali se nije namjeravao zaustaviti tamo. Nakon osvajanja Beograda, planirao je nastaviti prema ugarskom teritoriju, a zatim napredovati sve do Beča i Rima. Sulejmanova vještina u taktičkom planiranju pohoda očitovala se tijekom opsade Beograda 1521. U prvoj fazi opsade, Sulejmanove jedinice su napadale područja u blizini Beograda kako bi skrenule pozornost ugarskog vodstva s glavnog cilja napada. U tome su uspjele, što je potvrđeno činjenicom da je, kada je vijest o opsadi Beograda stigla do ugarskog kralja Ludovika, i dok je on okupio vojsku od oko 20.000 vojnika te krenuo prema Beogradu, grad već bio osvojen. Neki od glavnih razloga pada grada su svakako loša organiziranost zapovjedništva, nedostatak branitelja utvrde i izostanak pomoći od strane Ludovikove vojske.¹⁷ Na početku, Osmanlije su osvojile Šabac koji je pao 7. lipnja 1521. Nakon toga, na Savi su izgradili most kako bi mogli prijeći u Srijem i presjeći veze s Beogradom. Ubrzo je pao Zemun i sve je bilo spremno za osvajanje Beograda što je ostvareno 29. kolovoza 1521. Ovim osvajanjem Sulejmanu je u potpunosti bio otvoren put prema Panonskoj nizini.¹⁸

¹⁵ Pavić, Milorad, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2012., str. 73.-74., 78.

¹⁶ Isto, str. 94.

¹⁷ Na i. mj.

¹⁸ Na i. mj.

3.3. Bitka na Mohačkom polju

Nakon završetka rata protiv Perzije, Sulejman je okupljao vojsku i opremu za upad u Panonsku nizinu. Iako su još od jeseni 1525. dolazile vijesti da Sulejman sprema napasti Hrvatsko – Ugarsko Kraljevstvo, nitko tome nije obraćao pozornost. Ugri su smatrali da će ih napad zaobići kao i proteklih godina, a ostatak Europe nije se odazivao na pozive za pomoć. Naprotiv, političke prilike u Europi su bile loše pa se nije ni pomišljalo ići u rat s Osmanlijama. Međutim, osmanski prodori nakon bitke na Krbavskom polju nisu prestali te je došlo do povećanja pljačkaških pohoda i upada u Slavoniju preko Save i Dunava. Pokazatelj nezaustavljive osmanske vojske bilo je osvajanje Petrovaradina 28. srpnja 1526. čime je osmanska vojska bila nadomak Iloka i Osijeka. Ugarsko-hrvatski kralj Ludovik tada je shvatio da se Osmanlije neće zaustaviti te je poslao palatina Stjepana Bathoryja s vojskom pred Osijek, kako bi zaustavio osmansku vojsku. U tom naumu kralj nije uspio jer je Sulejman 14. kolovoza 1526. stigao u Osijek te naredio gradnju mosta kako bi mogao nastaviti pohode prema Budimu. Nakon prelaska, odredi osmanske vojske zapalili su grad i most iza sebe, kako ih kraljeva vojska ne bi mogla slijediti.¹⁹ Osmanska je vojska 23. kolovoza 1526. napustila Osijek te krenula prema Mohaču i Budimu. Osmanlije su pred Mohač došli 29. kolovoza te se tako osmanska vojska našla nasuprot kraljevih snaga. Međutim, bitka nije počinjala sve do poslijepodnevnih sati zbog loših vremenskih uvjeta. Osmanlije su prvi započeli napad, a u svega sat i pol vremena kraljeva je vojska poražena. Kralj Ludovik utopio se u potoku Čelej u pokušaju bijega. Svi zarobljenici pogubljeni su sljedeći dan, a sultan Sulejman nastavio je svoj pohod prema Budimu. Osim hrvatskih plemića koji su poginuli u bitki, poginuo je veliki broj ugarskoga plemstva te je time zapravo zaustavljen ugarski srednjovjekovni napredak.²⁰

2. Ilustracijski prikaz bitke na Mohačkom polju

¹⁹ Mažuran, Ive, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Golden marketing, Zagreb, 1998., str. 66.

²⁰ Hanak, Peter, *Povijest Mađarske*, Barbat, Zagreb, 1993., str. 57.

4. Mletačko-osmanski ratovi

Druga polovica 15. stoljeća donosi istovremeno širenje Osmanskog Carstva Egejskim morem, Jadranom i Balkanskim poluotokom, a Mletačka Republika je bila jedina odlučna sila koja im je na tim područjima mogla konkurirati i usporiti njihov napredak, a sve radi očuvanja vlastite pomorske i trgovačke prevlasti. Sve je to utjecalo na činjenicu da je rani novi vijek jugoistočne Europe obilježen konstantnim ratovima između ova dva gospodarsko, politički i religijski suprotstavljena svijeta.²¹ Tako je već sredinom 30-ih godina 16. stoljeća započelo utvrđivanje kopnenih i pomorskih uporišta u svrhu obrane od Sulejmanove ratne mornarice.²² Utvrđivanje je teklo relativno dobro, a do manje bitke je došlo za vrijeme utvrđivanja Krfa, koji je bio ključ za ulazak u Jadransko more. Naime, Osmanlije su pokušale preduhitriti Mlečane u građenju obrambenih zidina pod Krfom te su ih napali 1537. Mlečani su se uspjeli obraniti te su se Osmanske flote povukle.²³ Osmanska narodna predaja i osmanski povjesničari tvrde da je sam sultan odustao od opsade rekavši da „život jednog muslimana ne može nadoknaditi ni tisuću tvrđava“.²⁴ Sve je to u konačnici pomoglo Republici što je rezultiralo da 8. veljače 1538. s papom, carem Karlom V. i rimskim kraljem Ferdinandom sklopi savez te se nastavi odupirati osmanskim naletima. Razdoblje od mira u Carigradu do 1560. za Mlečane je trebalo biti vrijeme gospodarskog, vojnog i moralnog oporavka te nastavak dugotrajne ekspanzije. Nakon više od 20 godina svojevrsnog blagostanja, Mletačkoj Republici plovidbu počinju otežavati i ugrožavati česta gusarenja.²⁵ Razdoblje Ciparskog rata (1570. – 1573.) se negativno odrazio na osmansko-mletačku razmjenu, zbog raskida trgovine između Osmanlija i Mlečana u Dalmaciji.²⁶ Razdoblje 17. stoljeća obilježeno je Kandijskim ratom (1645.-1669.) i potpisivanjem mira u Srijemskim Karlovcima čime dolazi do kraja sukoba, ali ujedno i kraja širenja Osmanskog Carstva prema Zapadu i gubitka velikog dijela posjeda u Ugarskoj, Slavoniji, Dalmaciji i Transilvaniji.²⁷

²¹ Bek, Kristijan, *Istorija Venecije*, Plato, Beograd, 1998., str. 36.-37.

²² Cozzi, Gaetano; Knapton, Michael; Scarabello, Giovanni, *Povijest Venecije*, sv. 2., Antibarbarus d.o.o., Zagreb., 2007., str. 63.-64.

²³ Bek, *Istorija Venecije*, str. 37.

²⁴ Hammer, Joseph von., *Historija Osmanskog Carstva*, knj. 1., Zagreb, 1979., str. 406.

²⁵ Cozzi, Knapton, Scarabello, *Povijest Venecije*, str. 75.

²⁶ Raukar, Tomislav, *Venecija i ekonomski razvoj Dalmacije u XV. i XVI. stoljeću*, Zagreb, 1977., str. 221.

²⁷ Matuz, Jozef, *Osmansko Carstvo*, Školska knjiga, Zagreb, 1992., str. 115.-117.

5. Austro-turski ratovi

Nakon što su 1526. Osmanlije porazili ugarsku vojsku u bitci na Mohačkom polju, dijelovima Ugarske i Hrvatske zavladao je Ferdinand I. Habsburški, koji je na sebe preuzeo teret obrane od novih turskih napada.²⁸ U sljedeća tri stoljeća Habsburška Monarhija i Osmansko Carstvo često su ratovali. Na početku su Osmanlije imali više uspjeha i osvojili su dijelove habsburških prostora, a kasnije su Habsburgovci povratili izgubljeno i proširili teritorij.²⁹ Višestoljetno ratovanje započelo je 1529., kada su Osmanlije prvi put opsjeli Beč. Odustali su nakon trodnevne opsade, ali mirovni pregovori nisu dali rezultata, pa su opet zaratili protiv Habsburgovaca 1532. Osmanski napad slomio se na opsadi Kőszega u zapadnoj Ugarskoj, koji je branio Nikola Jurišić. Sljedeće godine sklopljen je mir prema kojem je sultan priznao Ferdinandu I. pravo na zapadnu i sjevernu Ugarsku te Hrvatsku. Habsburgovci su se obvezali plaćati danak Osmanlijama.³⁰ Nakon smrti ugarskog kralja Ivana Zapolje, Osmanlije su zauzeli središnju Ugarsku s prijestolnicom Budimom (1541.).³¹ Taj je rat završio 1547. mirovnim ugovorom u Edirneu, prema kojem je sultan priznao Habsburgovcima njihove dotadanje posjede u Ugarskoj, sebi zadržao središnji dio, u kojem je osnovan Budimski pašaluk, dok je njezin istočni dio dao Ivanu Sigismundu, sinu Ivana Zapolje, kao vazalni posjed.³² Između 1551. i 1562. vodio se austro-turski rat pošto je Ferdinandova vojska ušla u Erdelj. Rat nije donio većih promjena, jedino su Osmanlije zauzeli područje oko Temišvara i osnovali novi pašaluk. 1566. sultan Sulejman poveo je svoj posljednji rat protiv Austrije. Njegovu je vojsku kod Sigeta u južnoj Ugarskoj zaustavio hrvatski ban Nikola Zrinski. Sultan je tijekom opsade Sigeta umro, turska vojska vratila se prema Beogradu, a dvije godine poslije sklopljen je mir, koji je potrajao do 1593.³³ U Dugom ratu (1593.–1606.) Osmanlije su osvojile Eger (1596.) i Kanižu (1600.), te su osnovale dva nova pašaluka. Rat je završen 1606. sklapanjem mira na ušću rijeke Žitve, što je bio prvi ravnopravni mirovni ugovor između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. Tim ugovorom Habsburgovci su prestali plaćati godišnji danak sultanu. Novi rat izbio je između 1660. i 1664., a završio je osmanskim porazom kod Szentgotthárda.³⁴ Unatoč tom porazu, Osmanlije su mirovnim ugovorom u

²⁸ Povijest Hrvata, Druga knjiga, *Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 9.

²⁹ *Hrvatska enciklopedija 1*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1999., str. 475.-476.

³⁰ Isto, str. 475.

³¹ Na i. mj.

³² *Vojna enciklopedija*, Knj. 1., Izdanje redakcije vojne enciklopedije, Beograd, 1958., str. 369.

³³ Pavličević, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb, 1994., str. 157.

³⁴ *Hrvatska enciklopedija 1*, 1999., str. 475.

Vasváru zadržale osvojena područja, što je izazvalo nezadovoljstvo i otpor ugarskog i hrvatskog plemstva prema habsburškom apsolutizmu, pa je taj mir postao poznat kao „Sramni mir“. Novi rat započeo je nakon ustanka ugarskog revolucionara Franje Tahya u gornjoj Ugarskoj.³⁵ 1683. veliki vezir Kara Mustafa-paša opsjeo je Beč, no opsada je trajala samo mjesec dana. 12. rujna 1683., u bitci na Kahlenbergu, poljska vojska pod zapovjedništvom kralja Ivana III. Sobjeskoga, zajedno sa carskim postrojbama pod vodstvom Karla Lotarinškoga, razbila je osmansku vojsku.³⁶ Tijekom Bečkog (Velikog) rata (1684.–1699.) vojske kršćanske Svete lige, koja je obuhvaćala Austriju, Poljsko-litavsku uniju, Mletačku Republiku, a od 1686. i Rusiju, nanijele su Osmanlijama niz poraza.³⁷ Rat je konačno okončan mirom u Srijemskim Karlovcima 1699. prema kojem su Osmanlije izgubile znatne teritorije u srednjoj Europi. Ovim mirovnim sporazumom Habsburška Monarhija preuzela je kontrolu nad većim dijelom Ugarske, Transilvanije i Slavonije, dok su Mletačka Republika i Poljsko-Litvanska Unija također proširile svoje teritorije na račun Osmanskog Carstva.³⁸ Ovaj mir označio je početak kraja osmanske dominacije u Europi i značajno smanjio njihovu prisutnost u regiji. Sporazum je postavio temelje za daljnje slabljenje Osmanskog Carstva u 18. stoljeću.³⁹

Novi austro-turski rat vodio se od 1716. do 1718., a habsburška vojska pod zapovjedništvom princa Eugena Savojskog ostvarila je značajne uspjehe. Požarevačkim mirom iz 1718. Austrija je stekla Temišvarski Banat, sjevernu Srbiju (Smederevski sandžak), dio Vlaške te uzak pojas uz desnu obalu Save u sjevernoj Bosni. Nakon rata koji je trajao od 1737. do 1739., sklopljen je Beogradski mir, prema kojem su se Habsburgovci morali odreći sjeverne Srbije, zapadne Vlaške i dijelova Bosne koji su im pripali Požarevačkim mirom. Posljednji austro-turski rat vodio se između 1788. i 1791., a završio je Svištovskim mirom. Prema odredbama tog mira, Habsburgovci su morali vratiti sva područja osvojena tijekom rata, poznatog kao „Dubički rat“.⁴⁰

3. Ilustracijski prikaz Velike opsade Beča

³⁵ *Hrvatska enciklopedija* 1, 1999., str. 475.

³⁶ Mažuran, Ive, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 11.

³⁷ *Hrvatska enciklopedija* 1, 1999., str. 476.

³⁸ Povijest Hrvata, *Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, str. 147.

³⁹ *Hrvatska enciklopedija* 1, 1999., str. 476.

⁴⁰ Isto, str. 475.-476.

6. Početak 19. stoljeća i pripreme za modernizaciju

6.1. Osmanska modernizacija i Tanzimat reforme

Tanzimat (na turskom, "reorganizacija") bio je razdoblje reformi u Osmanskom Carstvu između 1839. i 1876. Tanzimat je bio duhovni proizvod istaknutih osmanskih reformatora-birokrata koji su bili obrazovani u Europi. Mnogi od njih nosili su naslov paše, što je u njihovo vrijeme bio znak školovane osobe koja radi za osmansku vladu. Među njima su bili: Ali Paša, Fuat Paša, Ahmed Dževdet Paša i Mithat Paša.⁴¹ Oni su shvatili da obnavljanje starih vjerskih i vojnih ustanova nije odgovor na svjetske izazove. Stoga su mnoge od ovih tanzimatskih reformi uvedene kao pokušaj umjetnog preslikavanja uspješnih europskih praksi na Osmansko Carstvo. Među tim reformama bile su: opća vojna obveza svih građana Carstva, bez obzira na njihovu vjeroispovijest (dakle, uključujući i nemuslimansko osmansko stanovništvo), zatim reforma obrazovanja i iskorjenjivanje korupcije.⁴² Ovaj ambiciozni projekt pokrenut je s namjerom borbe protiv sporog, ali vidljivog propadanja Carstva, čije su granice postajale sve uže, a njegova moć sve slabija u usporedbi s europskim silama.

Tanzimatske reforme pokrenuo je sultan Mahmud II. (1808.-1839.), a kulminirale su u obliku izrazito naglašenog autokratskog režima pod kontrolom Abdulhamita II. (1876.-1909.), poznatog i kao „krvavi sultan“.⁴³ Mahmud II. preobrazio je polunezavisne državne institucije u centralizirana ministarstva po uzoru na europske sustave upravljanja, ukinuo janjičare (što je bio samo uvod u prave vojne reforme) i pokrenuo reforme u obrazovanju i financijama. Međutim, Mahmud nije uspio dovršiti svoj posao; umro je 1. srpnja 1839.⁴⁴

Likvidacija timarskog sustava službeno je provedena 1831., čime je većina tog zemljišta prešla u državno vlasništvo, a imala je i značajan vojni aspekt.⁴⁵ Uspostavljena je centralna blagajna koja je kontrolirala prihode postojećih zadužbina, te iz čijeg su se proračuna izdvajala sredstva za vjerske ciljeve i izdržavanje službenika. 1827. utemeljena je vojno-medicinska škola, a 1843. vojna škola. Od 1827. provodi se praksa slanja stipendista na vojne

⁴¹ Kawtharani, Wajih, *The Ottoman Tanzimat and the Constitution*, Arab Center for Research & Policy Studies, 2013. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/resrep12682> (17. rujna 2024.)

⁴² Wajih, *The Ottoman Tanzimat and the Constitution*, <http://www.jstor.org/stable/resrep12682>, str. 5. (17. rujna 2024.)

⁴³ Matuz, *Osmansko Carstvo*, str. 147.

⁴⁴ Isto, str. 133.

⁴⁵ Isto, str. 137.

škole u europskim državama. 1831. pokrenute su prve turske novine – „Takvimi Yekayi“ („Kalendar događaja“), kao službeni list Osmanskog Carstva.⁴⁶ Zatim su nadleštva preimenovana u ministarstva, a na kraju je ured poglavara divanskih tajnika od 1836. nazvan Ministarstvom vanjskih poslova.⁴⁷

U gradovima je uveden europski način odijevanja; nošenje turbana je zabranjeno, a uveden je fes, podrijetlom iz sjeverne Afrike. Mahmud II. nije doživio dovršetak započetog posla; nakon njegove smrti 1. srpnja 1839. njegov posao je nastavio sin Abdulmesit I. Sveukupne mjere dobile su naziv „Tanzimati Hayriye“ („Spasonosni novi poredak“).⁴⁸

Časno carsko pismo proglašeno je 3. studenog 1839. Njime je, između ostalog, riješen problem diskriminacije nemuslimana u Carstvu; oni su postali punopravni osmanski građani, na sve njih primjenjivali su se isti porezi, te je uvedena pravedna regrutacija u vojsku (koja je zaživjela od 1813.). Pravosuđe je reorganizirano prema europskom uzoru, te je uvedena snažna centralizirana provincijska uprava po francuskom modelu.⁴⁹

6.2. Napetosti na Balkanu i Grčki rat za nezavisnost (1821.-1830.)

Na početku 19. stoljeća u jugoistočnoj Europi pojavili su se oslobodilački ili revolucionarni pokreti koji su težili oslobađanju od osmanske vlasti i uspostavi nacionalnih država. Ovi pokreti bili su inspirirani idejama Francuske revolucije, kao i nacionalnim buđenjem koje se širilo Europom. Među prvim narodima koji su podigli ustanak protiv Osmanlija bili su Srbi, koji su 1804. započeli Prvi srpski ustanak pod vodstvom Đorđa Petrovića Karađorđa. Ovaj ustanak, iako je završio neuspjehom, označio je početak procesa oslobađanja Srbije i daljnje širenje „svijesti nacionalnog buđenja“ prema istočnom Balkanu.⁵⁰

Nedugo nakon toga, već 1814. u Odesi započeo je grčki pokret za oslobođenjem, osnivanjem revolucionarnog društva „Filike Heteria“ („Društvo prijatelja“) koje je počelo djelovati kao tajno političko društvo i privuklo sve Grke na prostoru Vlaške i Moldavije te drugim

⁴⁶ Isto, str. 138.

⁴⁷ Isto, str. 138.

⁴⁸ Isto, str. 139.

⁴⁹ Isto, str. 134.-143.

⁵⁰ Gallagher, Thomas, *Outcast Europe: The Balkans, 1789 – 1989 From The Ottomans to Milošević*, Routledge, London, 2001., str. 35.

osmanskim pokrajinama.⁵¹ Za predsjednika tajnog revolucionarnog društva izabran je Alexandros Ypsilantis koji je od Karađorđa zatražio da on paralelno s Grcima podigne ustanak svih kršćana. Iako je Karađorđe ubijen, Ypsilanti je 1821. umarširao u Moldaviju gdje je podigao neuspješan ustanak koji će iste godine ponovno podignuti arhiepiskop Germanos na poluotoku Peloponezu paralelno s pobunama u Tesaliji, Rumeliji i na otocimakoju je pokrenut grčki rat za nezavisnost 1821.⁵² Osmanlije su na pobune i revolucionarne pokrete odgovorili pokoljem grčkih patrijarha i mitropolita na Hiosu među kojima je oko 23. 000 ubijeno.⁵³ Kulminacijom pobuna u egipatskim i perzijskim provincijama, grčki pobunjenici osvojili su do kraja 1821. poluotok Peloponez, izradili nacrt ustava i na skupštini u Epidauru proglasili nezavisnost Grčke.⁵⁴

Međutim, iako su grčki pobunjenici dobivali značajnu pomoć od europskih sila koje su zagovarale liberalizam u Europi, Osmansko Carstvo, svjesno postojanja Svete alijanse kao političkog saveza kršćanskih država, obratilo se egipatskom namjesniku Mehmedu Aliju. Pod vodstvom Ibrahima paše, egipatske snage su do 1826. nekoliko puta porazile grčku vojsku, ponovno osvojile velike dijelove teritorija za Osmanlije, te su 1827. zauzele Atenu, porazivši preostalu grčku vojsku.⁵⁵ Nakon teških poraza grčke vojske, europske sile sve su se više aktivno uključivale u događaje na grčkim teritorijima, štiteći određeni stupanj suvereniteta kršćanskog naroda, unatoč temeljnim načelima Svete alijanse koja su zagovarala suzbijanje svih revolucijskih i liberalnih pokreta u Europi.⁵⁶

Nakon dugotrajnih neuspjelih pokušaja diplomatskih dijaloga između europskih sila i Osmanskog Carstva, saveznička vojska je 1827., u luci kod Navarina, porazila osmansku i egipatsku mornaricu te prisilila Osmanlije na potpisivanje mirovnog sporazuma 1829. u Jedrenu kojim su priznali neovisnost Grčke. Londonskom konferencijom, dvije godine kasnije, Grčka je proglašena kraljevinom s bavarskim kraljem Otonom kao prva nezavisna država u procesu raspadanja Osmanskog Carstva.⁵⁷

4. Ilustracijski prikaz bitke kod Navarina

⁵¹ Matuz, *Osmansko Carstvo*, str. 134.

⁵² Popović, *Istočno pitanje*, str. 132.

⁵³ Matuz, *Osmansko Carstvo*, str. 135.

⁵⁴ Na i. mj.

⁵⁵ Na i. mj.

⁵⁶ Popović, *Istočno pitanje*, str. 132.-133.

⁵⁷ Jelavich, Barbara, *History of the Balkans Eighteenth and Nineteenth century*, Cambridge University Press, New York, 1983., str. 227.

7. Zaključak

Osvajanjem Carigrada 1453., Osmansko Carstvo je postalo nezaobilazna sila na europskoj političkoj sceni, a njegov daljnji prodor u Europu, osobito na Balkanu i u središnjoj Europi, oblikovao je geopolitičku kartu kontinenta kroz nekoliko stoljeća.

Glavni događaji, poput opsade Beča, bitke na Krbavskom polju, Mohačkom polju, te Austro-turskih ratova i brojnih drugih sukoba, promijenili su teritorijalne granice, ali i potaknuli razvoj novih vojnih taktika, diplomacije i savezništava među europskim silama. Osmanski ratovi utjecali su na unutarnje reforme unutar Carstva, poput ukidanja janjičara i pokušaja modernizacije, ali su također razotkrili slabosti koje će kasnije dovesti do postupnog slabljenja osmanske moći.

Dugoročno gledano, osmanski ratovi ostavili su dubok trag u europskoj povijesti. Sukobi su potaknuli oblikovanje nacionalnih identiteta na Balkanu, dok su ratne prijetnje ubrzale centralizaciju i postepeno jačanje apsolutističkih režima u zapadnoj Europi. Na kulturnom planu, susreti između kršćanskog i muslimanskog svijeta doveli su do razmjene ideja i utjecaja, iako često pod napetim okolnostima. Iako je Osmansko Carstvo nastavilo postojati još nekoliko stoljeća, ratovi u Europi neosporno su ga oslabili, što je u konačnici pridonijelo njegovom padanju u sferu „bolesnika na Bosporu“ u 19. stoljeću. Stoga, osmanski ratovi u Europi ostavili su značajan trag na oblikovanje i razvoj modernih država, međunarodnih odnosa i kulturnih identiteta.

8. Literatura

1. Runciman, Steven, *Pad Carigrada 1453.*, Novi Sad: Matica srpska, 1996.
2. Hanak, Walter. Karl. – Philippides, Mario, *The siege and the fall of Constantinople in 1453: historiography, topography, and military studies*, Farnham: Ashgate 2011.
3. Sherrard, Philip, *Bizant*. Zagreb: Mladost, 1972.
4. Pavić, Milorad., *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2012.
5. Brodarić, Stjepan, *Mohačka bitka 1526.*, Dukat, Vinkovci, 1990.
6. Mažuran, Ive, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Golden marketing, Zagreb, 1998.
7. Gallagher Thomas, *Outcast Europe: The Balkans, 1789 – 1989 From The Ottomans to Milošević*, Routledge, London, 2001.
8. Matuz, Josef, *Osmansko Carstvo*, Školska Knjiga, Zagreb, 1992.
9. Jelavich, Barbara, *History of the Balkans Eighteenth and Nineteenth century Volume 1*, Cambridge University Press, New York, 1983.
10. *Hrvatska enciklopedija 1*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1999.
11. Hanak, Peter (ur.), *Povijest Mađarske*, Barbat, Zagreb, 1993.
12. *Povijest Hrvata, Druga knjiga, Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
13. *Vojna enciklopedija, Knj. 1, Izdanje redakcije vojne enciklopedije*, Beograd, 1958.
14. Pavličević, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb, 1994.
15. Mijatović, Anđelko, *Bitka na Krbavskom polju 1493. godine*, Zagreb: Školska knjiga, 2005.
16. Cozzi, Gaetano; Knapton, Michael; Scarabello, Giovanni, *Povijest Venecije, sv. 2.*, Antibarbarus d.o.o., Zagreb., 2007.
17. Hammer, Joseph von., *Historija Osmanskog Carstva*, knj. 1., Zagreb, 1979.
18. Bek, Kristijan, *Istorija Venecije*, Plato, Beograd, 1998.

19. Kužić, Krešimir, Bitka Hrvata – bitka na Krbavskom polju 1493. godine, *Historijski zbornik*, 2014., br. 1, str. 1.-63.

20. Raukar, Tomislav, *Venecija i ekonomski razvoj Dalmacije u XV. i XVI. stoljeću*, Zagreb, 1977.

Internetski izvor:

1. Kawtharani, Wajih, *The Ottoman Tanzimat and the Constitution*, Arab Center for Research and Policy Studies, 2013. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/resrep12682> (17. rujna 2024.)

9. Popis slika

1. <https://shorturl.at/rb0Mw> (30. kolovoza 2024.)
2. <https://drum.hr/wp-content/uploads/2016/08/Bitka.jpg> (30. kolovoza 2024.)
3. https://enciklopedija.hr/slike/he/slike/HE1_0553.jpg (30. kolovoza 2024.)
4. <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e8/Navarino.jpg> (30. kolovoza 2024.)

SAŽETAK

Završni rad pruža pregled povijesti osmanskih ratova u Europi od pada Carigrada 1453. do početka 19. stoljeća. Rad istražuje ključne vojne sukobe, političke preokrete i društvene promjene koje su oblikovale odnose između Osmanskog Carstva i europskih sila tijekom nekoliko stoljeća. Nakon osvajanja Carigrada, Osmansko Carstvo započelo je intenzivnu ekspanziju prema Europi, ostvarujući značajne teritorijalne dobitke na Balkanu i u srednjoj Europi.

Ključne bitke poput one na Mohačkom polju 1526. i opsade Beča 1683. označile su prekretnice u osmanskim pohodima, utječući na ravnotežu moći na europskom kontinentu. Tijekom tog razdoblja, Europa je svjedočila formiranju različitih savezništava s ciljem suzbijanja osmanske prijetnje, što je rezultiralo nizom dugotrajnih ratova i sporazuma koji su oblikovali političku kartu regije. Rad također analizira unutarnje promjene unutar Osmanskog Carstva, uključujući administrativne i vojne reforme koje su bile odgovor na rastuće izazove i pad moći u usporedbi s europskim velesilama. Kroz proučavanje ekonomskih, kulturnih i religijskih aspekata, istražuje se kako su sukobi utjecali na razvoj nacionalnih identiteta i međukulturalnih odnosa u Europi.

Zaključno, rad ističe dugoročne posljedice osmanskih ratova, uključujući slabljenje Osmanskog Carstva i jačanje europskih sila, što je postavilo temelje za političke i društvene promjene u 19. i 20. stoljeću. Ova povijesna analiza pruža dublje razumijevanje kompleksnih odnosa između Istoka i Zapada te njihova trajnog i nepovratnog odraza na suvremenu europsku povijest.

Ključne riječi: Osmansko Carstvo, Carigrad, opsada Beča, reforme, nacionalni identitet, teritorijalna ekspanzija

ABSTRACT

This thesis provides an overview of the history of the Ottoman wars in Europe, spanning from the fall of Constantinople in 1453 to the early 19th century. It explores the key military conflicts, political shifts, and social transformations that shaped the relations between the Ottoman Empire and the European powers over several centuries. Following the conquest of Constantinople, the Ottoman Empire embarked on a period of intense expansion into Europe, securing significant territorial gains in the Balkans and Central Europe.

Pivotal battles, such as the Battle of Mohacs in 1526 and the Siege of Vienna in 1683, were turning points in the Ottoman campaigns, influencing the balance of power on the European continent. During this period, Europe witnessed the formation of various alliances aimed at curbing the Ottoman threat, leading to a series of prolonged wars and treaties that reshaped the political landscape of the region. This thesis also examines the internal changes within the Ottoman Empire, including administrative and military reforms implemented in response to increasing challenges and the decline in power relative to the European great powers. By analyzing economic, cultural, and religious aspects, this study investigates how these conflicts influenced the development of national identities and intercultural relations in Europe.

In conclusion, this thesis highlights the long-term consequences of the Ottoman wars, including the weakening of the Ottoman Empire and the rise of the European powers, which laid the groundwork for political and social changes in the 19th and 20th centuries. This historical analysis offers a deeper understanding of the complex relationships between East and West and their enduring and irreversible impact on modern European history.

Keywords: Ottoman Empire, Constantinople, Siege of Vienna, reforms, national identity, territorial expansion

Sažetak pregledao: Krešimir Vunić, prof. engleskog jezika